

ALİ ŞİR NEVÂYÎ'NİN MANZUM ESERLERİNDE *Dêk / Dik* EDATININ KULLANIMI

dêk /dik Preposition's Usage in the Ali Şir Nevâyî's Poetical Works

Serpil SOYDAN*

Dil Araştırmaları, Bahar 2019/24: 131-147

Öz: Edatlar, kelime türleri içerisinde kullanım alanı geniş olan, tek başlarına anlamları olmayan, birlikte kullanıldığı kelimelerle anlam kazanan, fiiller gibi çekime girmeyen, gramer görevleri olan kelimelerdir. Pek çok edat, tarihî dönemlerden günümüze kadar ses ve şekil bakımından değişikliklere uğrayarak gelmiş, cümle içinde kullanıldıkları yere göre tasnif edilmiştir. Çağatay Türkçesi dönemi edat kullanımı bakımından zengin bir dönemdir. Çünkü Çağatay Türkçesi dönemi, önceki tarihî dönemlerde olduğu gibi Türkçenin gelişimini sağlayan, zenginliğini ortaya çıkaran eserlerin verildiği önemli bir dönemdir. Ali Şir Nevâyî, bu dönemde Türkçe ile yüksek bir edebiyat meydana getirmenin mümkün olduğunu eserleriyle ortaya koymuştur. Farsçanın etkili olduğu bir dönemde, Çağatay Türkçesinin zirveye çıkmasını sağlamıştır. Nevâyî, bu başarıyı sadece Türk diline karşı duyduğu bilinçli sevgi ile gerçekleştirmemiş, aynı zamanda şiir, edebiyat, sanat yeteneği ve üstün düzeydeki dil bilinci etkisi bunu sağlamıştır. Bu çalışmada, Nevâyî'nin Türkçenin anlam zenginliğini, derinliğini ortaya koyan divan ve mesnevileri taranmıştır. Çağatay Türkçesinde *dêk / dik* olarak kullanılan *teg* edatının cümle içinde kullanılışı örneklerle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Edatın yer aldığı örneklerde beyit açıklamasına yer verilmiş ve tarihî dönemlerdeki gelişimi etimolojik olarak incelenmiştir. Edatın on bire yakın yerde kullanıma geçtiği tespit edilmiştir. Bu edatın sadece kelime ve kelime gruplarıyla birlikte kullanılmadığı aynı zamanda ses ve şekil bakımından değişikliğe uğrayıp kendisinden önceki kelimelerle kalıplaşarak cümle içinde kullanıma geçtiği görülmüştür. Tarihî lehçelerde ve şivelerde benzetme, eşitlik, sınırlama, karşılaştırma, miktar fonksiyonunda kullanılan bu edatın, Çağatay Türkçesi dönemine ait manzum eserlerde genel olarak benzetme fonksiyonunda kullanıldığı görülür.

Anahtar Kelimeler: Çağatay Türkçesi, edat, Ali Şir Nevâyî, divan, mesnevi.

Abstract: Prepositions are words that have use wide in word types, which haven't meaning use alone, have meaning with words their used, aren't verb inflection like verbs, have grammatical tasks. Many prepositions, have been classified according to their use places in sentence and come by the changes in terms of sound and shape until this day from historic times. Chagatai Turkish period is a rich period in terms of use of prepositional. Because Chagatai Turkish period is important period which have many works providing the richness and development of Turkic language as in previous historical periods. In this period, Ali Şir Nevâyî, has shown that it possible to create high literature with Turkish language in his work. Ali Şir Nevâyî have taken Chagatai Turkish to top at the time which was given important to Persian. He has not accomplished this success with only conscious love for

* Dr. Öğretim Üyesi, Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde/TÜRKİYE, ssoydan@ohu.edu.tr. Gönderim Tarihi: 10.11.2018 / Kabul Tarihi: 19.12.2018

the Turkish language, at the same time his poetry, literature, artistic ability and superior language-consciousness have made it possible. In this study, Ali Şir Nevai's Divan and masnavis which revealed Turkish language's meaning richness and depth were screened. It was tried to evaluated examples sentences which used as dek/dik in the Chagatai Turkish of *teg* preposition.

The examples in which the preposition is included are given in the description of the couplet and the development in the historical periods has been studied etymologically. It has been determined that the preposition has been used in eleven places. This preposition was not only used with words and word groups, at the same time it was seen that it changed in terms of voice and form and was used in sentence by stereotyping with words before from itself. This preposition, which is used in simile, equality, limitation, comparison, quantity functions in historical dialects and in accents is used in simile function in poetic works of Çağatay Turkic period.

Keywords: Chagatai Turkish, preposition, Ali Şir Nevâyî, divan, masnavi.

Giriş

Yalnızca Çağatay edebiyatının değil, bütün Türk edebiyatının en büyük Őairlerinden biri olan Nevâyî, "9 Őubat 1441'de Herat'ta doğmuştur. Babası Gıyaseddin Kikine Bahadır, Uygur asıllı idi. Temürlü Őehzadesi Hüseyin Baykara ile tahsil görmüş, Hüseyin Baykara 1469'da Horasan tahtına oturunca onun hizmetine girmiştir." (Ercilasun 2011: 407)

Hüseyin Baykara Ali Şir'e *Mühürdarlık* görevi ve 1472'de *Divan beyi* unvanı verir. 1487'de Esterabad Valiliğine gönderilir. Ali Şir, bu görevde bir yıl kaldıktan sonra 1488 yılında görevden affını ister, kabul edilince Herat'a yeniden döner. 1490 yılında divan beyliği görevini de bırakarak Hüseyin Baykara'nın nedimi olarak kalmakla yetinir (Eraslan 1996: 25-26).

Ali Şir Nevâyî, 3 Ocak 1501 tarihinde Herat'ta vefat eder. Hayattayken hazırlattığı Kudsiye Camii yanındaki kabre gömölür (Çelik 1996: 17-18).

Nevâyî, Farsçanın resmî dil olarak kabul edildiği, Fars edebiyatının Camî ile zirveye ulaştığı ve aydınların Farsça öğrenip bu dille yazmayı meziyet saydıkları bir devirde Türkçenin Farsçadan aşağı kalacak bir dil olmadığını müdafaa etmiş, Türkçeyle de yüksek bir edebiyat vücuda getirmenin mümkün olacağını Muhâkemetü'l-Lugateyn isimli eserinde belirtmiş ve meydana getirdiği diğer eserleriyle ispat etmiş, yeni yetişen yazarları Türkçe eserler yazmaları hususunda teşvikte bulunmuştur. Nevâyî'nin yaptığı bu çalışmalar göz önüne alınırsa hizmetinin derecesi ve önemi daha iyi anlaşılır (Eraslan 1996: 39).

Çeviri niteliğindeki eserlerin yanı sıra Fars edebiyatını örnek aldığı eserlerinde bile işlediği konuları yerli malzemeye dayandırmış, bu eserlere taklitçilikten uzak, Türk hayatını ve Türk ruhunu yerleştirmiştir. Çağatay lehçesinin yüksek düzeyde bir edebî dil olarak Őekillenmesinde onun Türk diline karşı duyduğu bilinçli sevginin yanı sıra onun Şiir, edebiyat, sanat dehasının, çok üstün düzeydeki dil bilincinin önemli etkisi ve katkısı olmuştur (Korkmaz 2007: 92-93).

Bu çalışmada, Nevâyî'nin bu dil bilinciyle yazdığı otuz üçe yakın eserden divan ve mesnevilerinde kullanıma geçen edatlar incelenmiştir. Edatlar, incelenen pek çok dil bilim sözlüklerinde ve gramerlerinde şu tanımlarla ifade edilmiştir:

Edatlar, manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler. Onun için manalı kelimeler olan isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da vazifeli kelimeler denilmektedir. ile, için, gibi, kadar, göre, dolayı, ötürü, üzere, beri, önce, evvel, sonra, geri, karşı, doğru, yana, taraf, başka, dair, rağmen, değin, fakat, lakin, ancak, çünkü, mademki, halbuki, gerçi, eğer, yoksa, ah, vah, eyvah, ay, vay, of, hop, haydi sözcükleri edatlar başlığı altında verilir. (Ergin 1993: 329, Tiken 2004:1, Tekin 1976: 42, Erdal 2004: 32, Korkmaz 2014: 895). Ayrıca edatlar, Almancada partikel, Fransızcada postposition, İngilizcede postposition, particle terimleriyle karşılanmaktadır (Korkmaz 2017: 123, Korkmaz 2010: 79).

Hacıeminoğlu *Türk Dilinde Edatlar* (1992: V) adlı eserinde edatları şu şekilde açıklar:

Arapça bir kelime olan edat “âlet” ve “vasıta” demektir. Onun gramerdeki mânâ ve yerini tespit ederken de bu aslı mânâsını göz önünde bulundurmamak gerekir. Edatlar, tek başlarına mânâları olmayan ancak cümle içerisindeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan âlet sözlerdir, vasıtalar.

Grönbech (1936: 33)’e göre, “dilin bütünü içinde mücerret bir unsur olarak ele alındığında edatlar, çekime gelmeyen donmuş ve kalıplaşmış sözlerdir.”

Eckmann (2012: 97), edatları çekim edatları başlığı altında incelemiştir. Eckmann, çekim edatlarını şöyle açıklar: “Kendisiyle bir kelime grubunun teşkil edildiği kelimedenden sonra gelen ayrı kelimelerdir ve hâl ekleriyle ifade edilemeyen mânâların ifadesine yararlar. Çağataycadaki çekim edatları isim veya fiil cinsinden kelimelerdir.”

Gabain de diğer araştırmacıların tanımlarına benzer şekilde, “edatların, başlı başına anlamları olmadığını, çeşitli şekillerin sonunda kullanıldıklarını ancak son ek de olmadığını, son ekler gibi birlikte kullanıldıkları kelimelerle ünlü uyumuna girdiklerini” ifade eder (Gabain 1988: 104).

Gencan edatlarla ilgili olarak “Sözcükler, kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve ancak bu görevleri için kullanılan sözcüklerdir.” tanımını yapar (Gencan 2001: 473). Topaloğlu da Gencan gibi tanımlar ve ek olarak edatların çekime girmediklerini ifade eder (Topaloğlu 1989: 33).

Banguoğlu edatları, takılar başlığı altında verir ve şöyle tanımlar (1998: 386):

Fiiller, nesne olan addan belli çekim halleri istedikleri gibi takılar da ilişki kurdukları addan işleyişlerine göre belli çekim halleri isterler yani belli bir ismin hâlini kovarlar. Buna istem denir. Türkçede takıların dört türlü istemi vardır: Kim, kime, kimden hâli isteyen takılar ve adı katkı alan takılardır. Takıların yapısı ise kök olan, isimden üreme, fiilden üreme, yer yön adlarından takılar olarak değerlendirilir.

Eraslan (2012: 274), *Eski Uygur Türkçesi Grameri* adlı eserinde edatların özelliklerini ifade ederken şu açıklamalara yer verir: “Edatlar, dilde mânâları olsa dâhi dilde bu mânâları ile değil, görevleriyle yer alırlar. İster isim ister fiil kökenli olsun kalıplaşmış kelimelerdir. Kelime, kelime grupları ve cümleye bağlı kelimeler oldukları için dilde yardımcı kelimelerdir.”

Bu çalışmada, araştırmacıların birbirinden çok da farklı olmayan tanımlarından yola çıkarak Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinde tespit edilmiş olan *dék/dik* edatının etimolojisi ve kullanımı şöyle açıklanabilir:

1. *Dék / Dik* Edatı:

“Gerek yazıtlarda gerek Uygur Türkçesi mahsullerinde eşitlik ve benzerlik gösterme ilişkisi *teg* edatı ile ifade edilir. Harezmi metinlerinde *teg* ile birlikte *tek*, Çağataycada *dék* edatları yaygın durumdadır.” (Korkmaz, 1995: 18) Hacıeminoğlu (1992: 90), bu kelimenin *te-* fiilinden türemiş bir ismi (*te-g*) düşündürdüğünü, Çağataycada *dek /dik* telaffuzları ile gelişmiş olması da bir *ti- > te- > de- > dit* fiilinin varlığını güçlendirdiğini, ayrıca “*dék / dik* edatının (1992: 33) Eski Türkçede *teg* şeklinde olup, *teg > tek > dek* şekillerinde geliştiğini ‘-a kadar’ anlamında çekim edatı olarak Batı Türkçesinde görülmekte olduğunu, bilhassa zaman ve mekân zarflarının verme hâli ile kullanılıp “-den...-a kadar” anlamını ifade ettiğini belirtir.

Gabain (1988: 104-105), “gibi” anlamına gelen *teg* kelimesinin Eski Türkçede eşitlik, gibilik, bildirme fonksiyonuna sahip olduğunu ve bir son çekim edatı olarak görüldüğünü belirtir. Ayrıca Eski Türkçede hem ayrı hem de kalıplaşmış olarak kullanılmaktadır: ne *teg*, neteg; anı *teg*, antag. Deny ise (1943: 620), *teg* edatının esasen miktar “quantite” mânâsındaki “deñ” den geldiğini belirtir.

Özkan (1996: 191), “son çekim edatları içerisinde verdiği *dek* edatının asıl fonksiyonunun yön bildirmek olduğunu, Gagavuz Türkçesinde +a yönelme ekiyle birlikte kalıplaştığını, ek grubu gibi birlikte kullanıldığı isimle kaynaşarak miktar fonksiyonu da kazanmış olduğunu” belirtir. Ayrıca Timurtaş (2012: 104), edatın *dek* şeklinin yönelme hâl ekiyle birlikte sınırlama fonksiyonunda kullanıldığını belirtir: “subha *dek*, başından ayağa *dek*” gibi. Eraslan (2012: 304), “benzerlik edatı olan *teg* edatının çekim edatı olarak isim ve zamirlerin yalın veya ilgi hâliyle birleştiklerini” ifade eder. F. Kadri Timurtaş (2012: 103), “*teg / deg* edatını, son çekim edatları içerisinde teşbih (benzetme) edatları başlığı altında verir ve bu edatların zamirlerin ilgi haline getirildiğini” belirtir.

Tekin, Orhon Yazıtları adlı eserinde *teg* edatının *gibi* fonksiyonunda *böri teg*, *eçisin teg*, *körmez teg* gibi Çağatay Türkçesi eserlerinde olduğu gibi yalın haldeki isimlerden, iyelik eki almış isimlerden ve sıfat-fiillerden sonra kullanımına örnekler vermiştir (Tekin 2010: 172). Tekin, Orhun Türkçesi Grameri adlı eserinde (2016: 140) ise, *teg* edatını son takılar bölümünde vermiştir.

Özgür Semih Berkil, *Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi* adlı yüksek lisans tezinde (2003: 30), “*teg* edatının *aniteg*, *a-nı teg*, *anta ok*, *andak* şeklinde son çekim edatı olarak kullanıldığını” belirtir.

Mustafa Öner, ET. *teg* “denk, gibi” edatının < ET teñ “denk, eş” şeklinde gelişme göstermiş olabileceğini, Eski Türkçeden itibaren Türkçenin diğer bütün şivelerinde görülen *teg* edatının ayrı sahalarda, ayrı şekillerde gelişme göstermiş olduğunu belirtir. *Teg* “gibi” edatı ile “-e *dek*” anlamındaki “*dek*” edatının aynı olduğunu ve ona göre bu edatın hem karşılaştırma hem sınırlandırma bildirdiğini belirtir.

Argunşah, Çağatay Türkçesi adlı eserinde (2014: 149), teg edatının “dêg~ têtê~ day” şeklinde ve “gibi, kadar,” anlamında kullanıldığını belirtir ve benzetme edatları başlığında yer verir. Güner (2013: 297-298) de bu edatın Argunşah'ın belirttiği şekillerde kullanıldığını ifade eder ve çekim edatları başlığında yer verir.

Eckmann (1996: 125), çekim edatları başlığı altında verdiği teg edatının, Nevâyî'den önce tig ~ teg ~ deg, Çağatay Türkçesi döneminde ve Nevâyî'nin eserlerinde dik /dig şeklinde kullanıldığını belirtir.

Alkaya (2002: 241), Eski Türkçedeki teg “gibi” edatının, Tatar, Kazak, Kırgız, Başkurt, Karakalpak, Kumuk, Nogay, Kırım-Tatar ve Karay lehçelerinde -dAy şeklinde ve “gibi, cesine, kadar” anlamlarında kullanıldığını, Henryk Jankowski'nin (1992: 454; akt. Alkaya) Kazak ve Kırım Tatar Türkçesinde -DAY şeklinin yanı sıra -DAYın şeklinin de görüldüğünü ifade ettiğini belirtir. Ayrıca Alkaya (2002: 241), Başkurt Türkçesinde, -DAY şeklinin sızıcılaşma sonucunda ortaya çıkan *z* ünsüzüyle başlayan -“zAy- “ şekli de rastlandığını ifade eder. Öner ise (1998: 139), teg edatının, Tatar Türkçesinde “tik” şeklinde arkaik bir unsur olarak kalıplaşmadan bağımsız şekilde kullanıldığına, Kırgız Türkçesinde -dAy /-tAy şeklinin yanı sıra dudak uyumuna bağlı olarak -Doy/-Döy şekillerinin görüldüğüne değinir.

Duran (1988: 59), Alkaya'nın doktora tezinde ifade ettiği gibi, “*teg* sözü -e kadar anlamında sınırlayıcı bir son çekim edatıdır. Birçok fonetik değişmelerle *teg* > *tek* > *tik* ve *teg* > *deg* > *dek* şekliyle iki tarzda ortaya çıkmış olduğunu, Orhun Türkçesinde *teg*, Osmanlı Türkçesinde *deg* / *dek*, Kazan Türkçesinde *tik* şeklinde kullanıldığını ifade eder.”

Korkmaz (2011: 36), iyelik eklerinin kalıplaşması başlığında *tegi* edatının Doğu Anadolu ağızlarında *gibi* anlamına karşılık olarak kullanıldığını, *tegi*'nin tek +i şeklinde, teklik üçüncü şahıs iyelik ekinin kalıplaşmasıyla oluştuğunu ifade eder.

Oruç ise (1994: 569), Oğuz Grubunda Edatlar adlı doktora tezinde, teki / téki /tekin şeklinde Azeri ve Irak Türkçesi metin ağızlarında görülen bu şekillerin Eski Türkçedeki teg “gibi” edatının iyelik ve instrumental eki almış şeklidir, diye ifade eder.

Sarı (2010: 608), “*andag*” edatının açılımının Saadettin Buluç'un belirttiği gibi “*anı teg ok*” olması gerektiğini, Harezm Türkçesinde yaygın olarak kullanılan *anı teg* sözlerinin birleşmesiyle oluşan *andag* sözünün üzerine *ok* / *ök* kuvvetlendirme edatının getirilmesiyle oluştuğunu” belirtir.

Talat Tekin (2016: 140-141), “*onun gibi, öyle* anlamına gelen *andağ* / *andağ* sözünün daha eski bir *anı teg* söz öbeğinden geldiğini ve -*nI* belirtme ekini almış olan *a* zamirinin *teg* edatına bağlandığını, vurgusuz kalan belirtme eki ünlüsünün düşmesiyle birleşerek kalıplaşmış yeni bir kelimenin ortaya çıktığını” açıklar.

Eski Türkçe ok enklitik edatı, sona gelerek kuvvetlendirme bildirir ve kendinden önce gelen kelimeyle birleşerek bir yapı oluştururlar. Bunlar arasında birük (bir+ök), antak (anta + ok) neçök (< neçe + ök) gibi ünlü uyumuna dâhil olan ve ekleşme sürecinin tamamlanmış olduğu örnekler mevcuttur (Ş.Tekin 1976: 50, Gabain 1988: 345, Eraslan 2012: 294, , Karahan 2015: 94).

Bu çalışmada Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinde tespit edilmiş olan dek/dik edatının cümle içerisinde kullanımı ve anlamı belirlenmeye çalışılmıştır. Çağatay

Türkçesini yazı dili hâline getiren ve Çağatay Türkçesiyle yüksek bir edebiyat meydana getirilebileceğini yazdığı eserleriyle gösteren Ali Şîr Nevâyî'nin divan ve mesnevileri taranmıştır.

Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerinde *dək / dik* edatının miktar bildiren “kadar” anlamında ve yön fonksiyonunda değil, “gibi” anlamında benzetme fonksiyonunda kullanıldığı görülmektedir. Taranan eserlerde tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır:

1.1. İsimlerden Sonra *Dək/Dik* Edatının Kullanımı

1.1.1. Özel İsimlerden Sonra Kullanımı

Nevâyî *dik* halâşım yok idi ol gâmeze küfridin

Huşuşâ zülfi zünnârı dağı boynumğa takılmış (BV 263/9)

(O gamzenin küfründen Nevâyî gibi kurtuluşum yoktu. Özellikle zülfünün kuşağı boynuma takılmış.)

‘İşk deştide nevâ köptür Nevâyî *dik* birev

Kim kizer anda anı yüz miñ belâğa tapşuruñg (FK 350/10)

(Aşk çölünde Nevâyî gibi birisinin sesi çoktur. Orada gezer ki onu yüz bin belayla karşılaştırım[buluşturun].)

Ni yillenmekdür ay şeh mür hayli *dik* çirikdin kim

Süleymân *dik* bu vâdi içre ber-bâd oldı çendinler (GS 161/8)

(Süleyman gibi bu vadi içinde öylesine perişan oldu ki. Ey şeh, karınca sürüsü gibi sinekten nasıl telaşla koşturmaktır!)

Çü mu‘ber bolup mâveraü’nnehr aña

Yasalıp Semerķand *dik* şehr aña (Sİ XXIII/1535)

(Maveraünnehir onun için temizlenerek Semerķand gibi şehir düzelerek...)

1.1.2. Cins İsimlerden Sonra Kullanımı

Kaçan ayağların almaşturlar ol sâ‘at

Kanat urarğa bolurlar tıyûr *dik* tayyâr (BV 724/3)

(Her ne zaman ayaklarını birleştirirler, o zaman uçan kuş gibi kanatlanmış olurlar.)

Heç hayli kõñglüm içre mür *dik* eylep hüçüm

Gerçi vaşl ümmidi yitkende cibin *dik* butraşıp (GS 65/5)

(Ayrılık sürüsü gönlüm içine karınca gibi saldırarak kavuşma ümidi ulaştığında sinek gibi dağıldı.)

Tilbeler *dik* sözleşür min öz özüm birle müdām
Çün özümdin özge yok 'ālemde hem-derdim minîng (GS 365/2)
(Kendi kendim ile devamlı deliler gibi konuşurum. Çünkü benim kendimden başka dünyada dert ortağım yok.)

Hem il menzilin şeh ketek *dik* bozup
Tavug ornığa çuğd olturguzup (GS 683/86)
(Hem il menzilin şah tavuk kümesi gibi bozup tavuk kümesine baykuş oturtup...)

İl bile her dem kadeh yanğlıg külüp ay muğ-beçe
Kān yaşım saçıp şurāhî *dik* mini yıglatma köp (GS 72/7)
(Ey meyhaneci çırağı, başkası ile her vakit kadeh gibi gülerек sürahi gibi kanlı gözyaşımı saçıp beni çok ağlatma.)

Dem tutulğandın öler il *dik* yitip min ölgeli
Sürmesün dip kimesin bes kim nefesler asralur (GS 173/5)
(Nefesi tutulduğunda ölen insanlar gibi ben de ölerек kaybolup gemisini sürmesin diyerek nefesler saklanır.)

Silk itek zer-rişte birle gül tokulğan cinsdin
Kim imes tārı çubulğan vaşlalıg maşab *dik* (GS 336/6)
(İplik etek, altın ip ile gül dokunmuş türden. Kavuşma abası gibi teli [ipliği] didilmiş değil.)

Külme ham kaddımğa kim yüklense 'ışkıng Kāf üze
'Işk astıda yazılğan kâf *dik* ham tapkasın (GS 480/5)
(Aşkın Kaf Dağı'nın üzerinde ikiye bükülmüş boyuma yüklense ki gülme. [Onu] aşk sonunda yazılan kaf harfi gibi bulursun.)

İy Nevâyî gonçe *dik* könglüng tutulsa hecridin
Nā-ümîd olma nesim-i vaşldın yitkey güşād (FK 121/9)
(Ey Nevâyî, gönlün gonca gibi ayrılıktan kapansa ümitsiz olma! [O] kavuşma rüzgârından açılacak.)

Alarğa aşkārā vü nihānî
Köz içre eşk *dik* asratkıl anı (FŞ I/18)
(Onlara açık ve gizli göz içinde onu gözyaşı gibi saklat.)

Ƙazuk s̄im̄in u zerr̄in kim Ƙakılġan

Ƙev̄akib *dik* sipihr ūzre Ƙakılġan (FŞ XXI/10)

(Felek ūzere Ƙakılan yıldızlar gibi altın ve gūmūř batırılan kazık.)

Ata ol dūrġa Ƙūn nezz̄are Ƙıldı

řadev *dik* aġzı kūlmektin yayıldı (FŞ XII/64)

(Babası o inciye bakınca aġzı inci gibi gūlmekten yayıldı.)

Felek mūlkide Ƙūn tapmay mes̄alik

Ƙonup su ūzre ūrdek *dik* mel̄ayik (FŞ XXVIII/90)

(Melekler su ūzerine ūrdek gibi konup, felek mūlkūnde tutulan yolları bulamayarak...)

Yaġdurdı kūzi yařın yaġın *dĕk*

Āh urdı vū sĕkridi Ƙakın *dĕk* (LM XX/1603)

(Gūzūnūn gūzyařını yaġmur gibi akıttı, āh etti, řimřek gibi sıƘradı.)

Ʀo‘m̄aġ it *dik* deřt ara Ƙalġan sūġek

Ʀurferak bu iř Ƙi ƘaƘřalġan sūġek (LT LXVII/909)

(Ʀūl arasında bir lokma et gibi kalan kemik, bu Ƙok tuhaf bir iř ki kurumuř kemik...)

Ƙonġargay asramayın b̄aġ-b̄an nih̄allerin

Ƙemende serv *dik* itse iġ̄amet ol Ƙ̄amet (NŞ 84/2)

(Onun boyu Ƙemende servi gibi yerleřse, būyūse bile bahġivan -henūz tam būyūmeden- fidanları korumayarak koparacaktır.)

1.1.3. İsimlerden Sonra Yūklem Gūrevinde Kullanımı

Ƙırtıp ūtken oklarıġġ c̄an perdesin riř itkeli

řafġa *diktur* kim Ƙırılġay sehv ġaġlar yazılıp (GS 59/2)

(BıƘak gibi Ƙizip geġen okların yanlış yazılar yazılıp kırılan levha gibi, can perdesini yaralayacak.)

Ūrter irdi hecr nevm̄id irkenimde v̄ay kim

řevġ otı kūl Ƙılġu *diktūr* bolġalı peyd̄a ūmid (BV 118/2)

(Ayrılık, ūmitsiz olduġumda yazık ki yakardı. Ūmit ortaya Ƙıkararak arzu ateřini kūl Ƙılacak gibidir.)

İy ecel koy kim koyay yüz yârınîḡ kūyige kim
 Koyḡu *diktür-min* 'adem kūyige armân birle yüz (FK 221/5)
 (Ey ecel bırak ki sevgilinin köyüne yüz koyayım ki yokluk köyüne hasret ile yüz koyacak gibiyim.)

1.1.4. İyelik Eki Almış İsimlerden Sonra Kullanımı

Ki cismim bolsa ol ot içre nâ-būd
 Saçım *dik* çıkḡay andın çırmanıp dūd (FŞ XXXVII/34)
 (Cismim o ateş içinde yok olsa ki saçım gibi duman sarılıp ondan çıkacak.)

Neyleyin törtünçi gerdünnîḡ qarı mihrini kim
 Körmemiş 'âlemde mâhım *dik* tokuz gerdün yigit (NŞ 80/6)
 (Dördüncü feleḡin güneşini ki neleyeyim. Âlemde dokuz felek benim ayım gibi yigit görmemiştir.)

1.2. Zamirlerle Dêk /Dik Edatının Kullanımı

1.2.1. Şahıs Zamirleriyle Kullanımı

Sâkiyâ kııl dostluḡ tut bâde kim yoktur ḡamı
 Bolsa 'âlem düşmeni her kimge sin *dik* bar dost (NŞ 87/8)
 (Ey saki, şarap tut, dostluk kur, senin gibi dost varken dünyada herkes düşman olsa gam değildir.)

Heçr şubḡ u şâmı min *dik* bolmasun 'ışḡ ehli kim
 Muḡtarib-min şâm öz hâlimḡa vü muḡtar şabâḡ (FK 110/7)
 (Aşk ehli ki ayrılık sabahı ve akşamı ben gibi olmasın. Kendi hâlime akşam huzursuzum ve sabah çaresiz kalmışım.)

Bu şüret birle iy cân âfeti baştın ayak cân-sin
 Ki bir sin *dik* muşavvir kılmadı cân-âferin şüret (FK 87/10)
 (Ey can afeti, bu suret ile baştan ayaḡa cansın. Allah sen gibi bir suret tasvir etmedi.)

1.2.1.1. İlgi Hâl Eki Almış Şahıs Zamirleriyle Kullanımı

Ḡam tûni kûh-ı belâsıdın meger bolmış ḡalâş
 Kim minîḡ *dik* körgüzür rûhsâre çün ḡâḡ ḡâḡ şubḡ (NŞ 104/7)
 (Meḡer gam gecesi bela daḡından kurtulmuş. Sabah, bazı bazı benim gibi yüz gösterir.)

Mest ü rüsvā-min ḥarabāt içre kördüñg iy refik
Bolmağūñg bolsañg miniñg *dik* rind ü dürd-āşām kit (FK 82/5)

(Ey yoldaş, meyhaneler içinde sarhoş ve rezilim. Olmaz olsun benim gibi dünyayı hoş gören ve şarap içici, git.)

Meger Tiñgrige ādem ḥilkatıdın
Murād irdi siniñg *dik* turfe ferzend (BV 116/4)

(Meğer Tanrı'ya insan yaratılışından senin gibi görülmemiş oğul istedi.)

1.2.2. İşaret Zamirleriyle Kalıplaşmış Olarak Kullanımı

1.2.2.1. “Ol” İşaret Zamiriyle Kullanımı

‘Işk otıdın tende *andağ* şa‘b oluptur köymekim
Kim şererler tārıdın güyā toğulmuş köñglekim (BV 409/1)

(Tende aşk ateşinden onun gibi yanışım çok olmuştur. Sanki gömleğim, kıvılcıkların ipliğinden dokunmuştur.)

‘Ārızi ol şūḥ çābükniñg soyulğan vechdin
Yüz miñg *andağ* zaḥmdur miskin Nevâyi cānıda (FK 597/7)

(O cilveli, hareketli sevgilinin soyulan yanağı yüzünden, zavallı miskin Nevâyi'nin canı da öyle yüz bin yaradır.)

Bizeldi günbed-i aḥdar tılısmı
Tamām *andağ* ki İskender tılısmı (FŞ XXIV/2)

(Yeşil kümbetin büyüğü bezendi öyle ki İskender sihri tamamlandı.)

Didi kim çün inanmassin kelāmım
Sañga şābit kılay *andağ* ki kāmım (FŞ XXIX/145)

(Dedi ki, madem sözüme inanmazsın, sana isteğimi ispat edeyim.)

Andağ ki ḥalil otın zamāne
Çektürgey düd ara zebāne (LM IX/514)

(Felek, İbrâhim (A.S)'in ateşini öyle bir duman arasında aleve dönüştürecek.)

Cünün yolıda bu rüsvāğa yapma perde-i ‘işmet
Ki yol kalur eger *andağ* ağır libas yapındım (NŞ 396/3)

(Bu ikiyüzlülüğe delilik yolunda onun gibi günâhsızlık perdesi örtme. Öyle bir ağır elbise giyindim ki yolda yürüyemem.)

Algalı köñglin Nevâyî'niñ tolaşur hūblar
Şāhlar *andaq* ki mülki üzre kılğaylar talaş (NŞ 256/7)

(Güzeller, Nevâyî'nin gönlünü almak için gezinir. Şahlar öyle [güzeller gibi] ülkelerinde dolaşacaklar.)

Bilingey diyilgenge bir bir işi
Ki halk itmedi tiñgri *andaq* kişi (Sİ XV/999)
(Bir bir işi denilince bilinecek, Tanrı onun gibi insan yaratmadı.)

1.2.2.1.1. İlgî Hâli Eki Almış İşaret Zamiriyle Kullanımı

Bu ya birle anıñ *dik* oknı yağdurğaç halâyıknıñ
Hayâtı kaşırda her sarı kılmağ rañne āsāndur (BV 132/6)

(Halkın bu yay ile onun gibi bir oku yağdırarak hayat sarayında (bedeninde) her tarafa pencere [yara] açmak kolaydır.)

Ol bulut yañgılığ libās üzre sızılğan haqları
Bar anıñ *dik* kim yağın tüşkey bulutdın tār tār (GS 155/2)

(O bulut gibi elbise üzerine çizilen şekilleri, onun gibi buluttan tane tane düşecek yağmuru var.)

Bu ra'nānı anıñ *dik* eylemiş şayd
Ki div itkey kişini azğurup kayd (FŞ XLVII/65)

(Ki dev kişiyi yoldan çıkarıp bağladığı [gibi] bu latif, hoş güzeli onun gibi avlamış.)

Anıñ *dik* ki mübriz ariturda il
Salurlar anı hāli eylerge bil (Sİ LXVIII/5652)

(Halk, öyle bir temizliği meydana çıkarmak için onu boş, ıssız yere gönderirler, bil.)

Balığlarını butrattı girdāb-ı bīm
Anıñ *dik* ki tal yafrağını nesim (Sİ LXII/ 5301)

(Rüzgârın dalın yaprağını dağıttığı gibi korku girdabı da bahkları dağıttı.)

1.2.2.2. “Mu” İşaret Zamiriyle Kalıplaşmış Olarak Kullanımı

Körüp nergisde *mundaq* turfe uyku
Kızartur goncanı her laħza külgü (FŞ XVII/6)

(Nergisde [sevgilinin gözünde] böyle yeni, tuhaf, güzel uyku görüp goncayı [yanağını] her an gülüş kızartır.)

Melâhât birle tüzdüñg serv-қadler kâmetin ya 'nî
Ki mundaқ zib birle ol elifni eyledi. (GS 2/9)

(Servi boylular boyunu sanki güzellik ile düzdün. Ki o elifi böyle süs ile süsledi.)

Ėkki sarı *mundaқ* olғаç āzerm
Birbirlerini soruştılar germ (LM XXI/1777)

(İki taraf böyle utanmış olacak. Birbirlerini aşkla öptüler.)

Felekniñg bār-gehıga kıymaç olmış қуyaşın cirmi
Sütün dik düd-ı āhım añga *mundaқ* kim ulaşıptur (NŞ 160/2)

(Feleğin yüce divanına güneşin şekli çekik badem [göz] olmuş. Āhımın dumanı sütun[direk] gibi ona böyle ulaşmıştır.)

Alarnı çü *mundaқ* sivündürdiler
Şeh allında toққuz yükündürdiler (Sİ XXXIX/3428)

(Onları bunun gibi sevindirdiler. Çünkü Şah'ın önünde dokuz [kez] baş eğdirdiler.)

1.3. Sıfat-Fiil Eki Almış Kelimelerle “Dek /Dik” Edatının Kullanımı

1.3.1. -GAN- /-ĖAN- Sıfat-fiil Eki Almış Kelimelerle Kullanım

İşitken *dik* anıñg tavr u şi'ārın
İşittürdi peri-peykerge barın (FŞ XXXI/20)

(Onun tavrını ve işaretini işittiği gibi peri yüzlüye hepsini işittirdi.)

Ferhād alarnı niheng balıg haylini kaçurğan *dik* birer (FŞ XXIX/7)

(Ferhāt onları timsahın balık sürüsünü birer birer kaçırdığı gibi...)

Keşef cismiğa cismi mess iter çağ
Urungan *dik* biri birge iki tağ (FŞ XXVIII/61)

(Kaplumbağa vücuduna vücudu dokunduğu zaman sanki iki dağ birbirine vurmuş gibiydi.)

Çün raқib ağırttı köñglümni añga dāg örtedim
Bağlağan *dik* it cerāhat eylegen üstinde pul (NŞ 371/5)

(Rakip gönlümü üzdüğü için ona, yaranın [iyileşmesi için] üstüne bağlanan pul gibi yara yaktım.)

Küyide meş'al yürütken *dik* köründi taŋġaça
Ol ĥod otluk zâr u ser-gerdân miniŋ köŋlüm imiş (NŞ 257/3)
(Sabaha kadar köyünde meşaleyle dolaşmış gibi görünen başı dönmüş, ateşli ve inleyen benim gönlümmüş.)

1.3.2.-GU-/-ĜU- Sıfat-fil Eki Almış Kelimelerle Kullanım

N'iylep ol tāvus-peykerni tiley külbemġa kim,
Cuġd konmas dem-be-dem yimrülġü *dik* dīvâne dip (BV 64/8)
(O baykuş bile konmayan, her an yıkılacak gibi olan viran kulübeme, tavus yüzlü sevgiliyi nasıl isteyeyim ki?)

Derd otın kılġan heves evvel köŋġülni örteдик
Kim ol ot her ĥâr köŋġlige yakılġu *dik* imes (FK 248/6)
(Dert ateşini heves eden gönlü önce yaktık ki o ateş her diken [olan] gönle yakılacak gibi deġil.)

İy köŋġül ĥâlimġa ol ay raĥm kılġu *dik* imes
Zârlıġ birle işim andın açılġu *dik* imes (FK 248/1)
(Ey gönül, hâlime o ay, merhamet kılacak gibi deġil. İnleyiş ile işim ondan açılacak gibi deġil.)

Gâĥ ikki rişte yanġlıġ kim tapar bir birge tâb
İkilik fehmi olmaġu *dik* birbirige çıırmaşıp (FK 62/5)
(Bazen iki ip gibi birbirlerine sarılmışlardır ikiliġi anlaşılmayacak gibi birbirlerine dolaşmışlardır.)

1.4.Tamlamalar ile Dêk /Dik Edatının Kullanımı

1.4.1. İsim Tamlaması ve İsim Tamlaması Niteliġi Taşıyan Terkipli Kelimelerle Kullanımı

Ni yillenmekdür ay şeh mūr ĥayli *dik* çirikdin kim
Süleymân *dik* bu vâdi içre ber-bād oldı çendinler (GS 161/8)
(Süleyman gibi bu vadi içinde öylesine perişan oldu ki ey şeh, karınca sürüsü gibi sinekten nasıl telaşla koşturmaktır!)

Eyleben berbād zühd ü 'ilmni ey pîr-i deyr
Tıfl-ı reh *dik* imdi bizge 'işġ elifbîsin okut (NŞ 79/4)
(Ey dünya şeyhi! İlmî ve ibadeti berbat eyleyerek şimdi yeni okumaya başlayan çocuk gibi bize aşk elifbasını okut.)

1.4.2. Sıfat tamlamaları ve Sıfat Tamlaması Niteliği Taşıyan Terkipli Kelimelerle Kullanımı

Külerde rişte-i dür *dik* tişin körüp eşkim

Tizilgen inçü mişillig tüzüp kaçâr barur (FK 157/3)

(Gözyaşım inci gibi dizilmiş dişlerini gülerken görünce o da dizilen inci gibi birbiri ardınca sıralanarak varır.)

Yügürür her kirpikimge artılıp bir kaçre yaş

Şüh yaşlar *dik* ki oynarlar çubuk merkeb kılıp (GS 59/3)

(Çubuğu eşek yapıp oynayan neşeli çocuklar gibi her bir kirpiğime bir damla yaş erişmeye koşturur.)

Ger zekât-ı hüsn üleşmek isteseñg iy körkebay

Bil yakîn kim uşbu muñgluğ *dik* tapılmas müstañık (FK 323/3)

(Ey güzellik zengini olan sevgili, güzellik şahı! Eğer güzellik zekâtını paylaşmak istesen iyi bil ki işte bu dertli gibi hak eden bulunmaz.)

Yitişkeç biri birge aylandılar

İki kulle *dik* işke katlandılar (Sİ LXIV/5369)

(Birbirine ulaşarak döndüler. İki dağ gibi işe katlandılar.)

Sonuç

1. Özkan (1996: 191), “son çekim edatları içerisinde verdiği *dek* edatının asıl fonksiyonunun yön bildirmek olduğunu, Gagavuz Türkçesinde +a yönelme ekiyle birlikte kalıplaştığını, ek grubu gibi birlikte kullanıldığını, isimle kaynaşarak miktar¹ fonksiyonu da kazanmış olduğunu belirtir. Çağdaş Türk lehçe ve şivelerinde ve Türkçenin tarihi dönemlerinde benzetme, eşitlik, karşılaştırma², sınırlama, miktar gibi fonksiyonu olan “dek / dik” edatının, Ali Şir Nevâyî’nin taranan manzum eserlerinden alınan kısmî örneklerde genel olarak benzetme fonksiyonunda kullanıldığı görülmektedir.
2. *dek / dik* edatının taranan eserlerden alınan örnekler değerlendirildiğinde; Özel ve Cins İsimlerden Sonra Kullanım, İsimlerden Sonra Yükleme Görevinde Kullanım, İyelik Eki Almış İsimden Sonra Kullanım, İşaret ve Şahıs Zamirleriyle Kalıplaşmış Olarak Kullanım, İlgî Hâl Eki Alan İşaret Zamiriyle Kullanım, -GAn- /-ĠAn- Sıfat-fiil Eki Almış Kelimelerle Kullanım,-GU-/-ĠU- Sıfat- fiil Eki Almış Kelimelerle Kullanım, İsim Tamlaması ve İsim Tamlaması Niteliği Taşıyan Terkipli Kelimelerle Kullanım, Sıfat Tamlamaları ve Sıfat Tamlaması

1 bkz. Özkan, Nevzat (1996).*Gagavuz Türkçesi Grameri (Giriş- Ses Bilgisi- Şekil Bilgisi- Cümle-Sözlük- Metin Örnekleri)*, Ankara: TDK Yay.

2 bkz. Öner, Mustafa. (1999/I-II). “Edatların Karşılaştırma ve Sınırlandırma Bağlantıları”. *TDAY-Belleten*, S:42, 2003, 147-157, Ankara: TDK Yay.

- Niteliği Taşıyan Terkipli Kelimelerle Kullanım olmak üzere on bir başlık altında gruplandırmak mümkündür.
3. Bu edatın, isim, sıfat, zamir, tamlama, fiilimsi gibi kelime ya da kelime gruplarıyla kullanımının yanı sıra ek fiil olarak yüklem görevinde kullanımına da rastlanmıştır: “Şafha *diktur* kim kırılğay sehv hatlar yazılıp” (GS 59/2) gibi.
 4. Eski Türkçeden itibaren *teg* > *tek* > *dek* şeklinde, çağdaş Türk lehçe ve şiveleri olan Kırım Tatar Türkçesinde, *-Day* / *-Dayın*; Kırgız Türkçesinde, *-Day*; Başkurt Türkçesinde, *-Day* ve sızıcılışma sonucunda *z* ünsüzüyle başlayan *-zAy* ile Tatar Türkçesinde *tik* şeklinin arkaik bir unsur olarak kalıplaşmadan bağımsız olarak ve bunun yanı sıra dudak uyumuna bağlı olarak *-DOy* gibi farklı şekillerde, işlevde ve anlamda kullanılan bu edatın, Ali Şîr Nevâyî'nin taranan manzum eserlerinde, isim, zamir gibi sözcük türlerinden sonra eksiz, doğrudan (*dik* şeklinde) ya da ilgi hâl ekiyle bağlandığı, işaret zamirleriyle *andak*³ (anı *teg*⁴ ok, anta *ok*^{5 6})⁷, *mundak* (munı *teg* ok)⁸ şekillerinde kalıplaşarak kullanıma geçtiği, bu ekleşme ve birleşme sürecinin Eski Türkçe döneminden itibaren başlayarak Çağatay Türkçesi döneminde de devam ettiği taranan bu dönem eserlerinde görülmektedir.

Kısaltmalar

a) Eser Kısaltmaları

BV	Bedâyiü'l Vasat
FK	Fevâidü'l Kiber
FŞ	Ferhâd u Şirin
GS	Garaibü's Sıgar
LM	Leylî vü Mecnûn
LT	Lisanü't Tayr
NŞ	Nevâdirü'ş Şebâb
Sİ	Sedd-i İskenderi

b) Diğer Kısaltmalar

Çev.	Çeviren
Ens.	Enstitü
Haz.	Hazırlayan(lar)
s.	sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınları

3 bkz. Tekin, Talat (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay.

4 bkz. Gabain, Annemarie, Von (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev.: M. Akalın), Ankara: TTK Basımevi

5 bkz. Karahan, Akartürk. (2015). *Eski Uygurcada Bağlaçlar*. Ankara: Grafiker Yay.

6 bkz. Eraslan, Kemal (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay.

7 bkz. Tekin, Talat (2005). Kök Türkçe Büntegi Üzerine. (Çev. Ceval Kaya). İstanbul: Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 12, 205-208.

8 bkz. age.

Kaynakça

- ALKAYA, Ercan (2002). *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. Elazığ.
- ARGUNŞAH, Mustafa (2014). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yay.
- ATALAY, Besim (1970). *Abuşka Lûgatı*, Ankara: Akyıldız Matbaası.
- ATALAY, Besim(1999). *Divânü Lûgat-it- Türk Dizini "Endeks", Cilt IV*, Ankara: TDK Yay.
- ATAY, Ayten (2014). *Çağatay Türkçesinde Edatlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- BANGUOĞLU, Tahsin. (1998). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yay.
- BERKİL, Özgür S(2003). *Türkmen Türkçesindeki Edatlarla Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırmalı Analizi*, Pamukkale Üniv., Sosyal Bilimler Ens., Yüksek Lisans Tezi.
- CANPOLAT, Mustafa (1995). *Ali Şîr Nevâyî, Lisânü't-Tayr*, Ankara: TDK Yay.
- ÇELİK, Ülkü (1996). *Ali Şîr Nevâyî- Leyli vü Mecnûn*, Ankara: TDK Yay.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay. 12.baskı.
- DURAN, Suzan (1988). Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler, *TDAY-Belleten-1956*. Ankara: TDK Yay.
- DENY, Jean (1943). *Türk Dili Grameri (Çev. Ali Ulvi Elöve)*, İstanbul.
- DEVELİOĞLU, Ferit. (2016). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- ECKMANN, Janos. (1996). Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar (Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya), Ankara: TDK Yay.
- ERASLAN, Kemal (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay.
- ERCİLASUN, Ahmet B.(2011). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (1984). *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*. Ankara: Gazi Üniv. Yay.
- ERDAL, Marcel (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston.
- ERGİN, Muharrem (1993). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yay.
- GABAIN, Annemarie, Von (1988). *Eski Türkçenin Grameri. (Çev.: M. Akalın)*, Ankara: TTK Basımevi.
- GENCAN, Tahir N (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yay.
- GÜNER, Galip(2013). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kesit Yay.
- GRÖNBECH, Karl (1936). *Der Türkische Sprachbau*. Kopenhagen.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Yay.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay.
- İPEK, Birol (2009). Divânü Lûgâti't-Türk'te Geçen Enklitik Edatları, *Turkish Studies*, Volume 4/3. Spring, s.1199-1212.
- KAÇALIN, Mustafa, S.(2011). *Niyâzi-Nevâyî'nin Sözcükleri ve Çağatayca Tanıklar*, Ankara: TDK Yay.
- KARA, Funda (2009). Edat ve Zarflar Üzerine Bazı Düşünceler, *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3. Spring, s.1281-1300.
- KARAHAN, Akartürk (2015). *Eski Uygurcada Bağlaçlar*. Ankara: Grafiker Yay.
- KARAÖRS, Metin (2006). *Ali Şîr Nevâyî - Nevâdirü'ş - Şebâb*, Ankara: TDK Yay.
- KAYA, Önal (1996). *Ali Şîr Nevâî - Fevâidü'l-Kiber*, Ankara: TDK Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Ankara: TDK Yay.

- KORKMAZ, Zeynep (2007). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III (Ali Şîr Nevâyî ve Çağatay Yazı Dili)*, Ankara: TDK Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yay., 4.baskı.
- KORKMAZ, Zeynep (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (2011). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara: TDK Yay.
- KUT, Günay (2003). *Garâ'ibü's-Sığar (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Ankara: TDK Yay.
- NİYÂZÎ (2011). *Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*, (Haz. Mustafa S.Kaçalin), Ankara: TDK Yay.
- ORUÇ, Birsal (1994). *Oğuz Grubunda Edatlar*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Doktora Tezi. İstanbul.
- ÖNER, Mustafa (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara: TDK Yay.
- ÖNER, Mustafa (1999/I-II). "Edatların Karşılaştırma ve Sınırlandırma Bağlantıları". *TDAY-Belleyen*, S:42, 2003, 147-157, Ankara: TDK Yay.
- ÖZKAN, Nevzat (1996). *Gagavuz Türkçesi Grameri (Giriş- Ses Bilgisi- Şekil Bilgisi- Cümle-Sözlük- Metin Örnekleri)*, Ankara: TDK Yay.
- SARI, Mustafa (2010). Karışık Dilli Eserlerde Kelime > Enklitik > Ek Sürecinde Bir Biçim Birimi: -davuk / -dayuk, *Turkish Studies*, Volume 5/1, Winter, s.594-615.
- TEKİN, Şinasi (1976). "Eski Türkçe", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1. Baskı, s.142-192.
- TEKİN, Talat (2005). Kök Türkçe Bünteği Üzerine. (Çev. Ceval Kaya). İstanbul: Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 12, 205-208.
- TEKİN, Talat (2012). *Orhon Yazıtları*, Ankara: TDK Yay.
- TEKİN, Talat (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay.
- TEKİN ALPAY, Gönül (1994). *Ali Şîr Nevâyî - Ferhâd u Şîrîn (İnceleme-Metin)*, Ankara: TDK Yay.
- TİKEN, Kamil (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar: Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-füller*, Ankara: TDK Yay.
- TİMURTAŞ, Faruk, K.(2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Kapı Yay.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yay.
- TURGUT, Aynur (2010). *Çağatay Türkçesinde Fiil*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi. Kayseri.
- TÖREN, Hatice (2001). *Ali Şîr Nevâyî-Sedd-i İskenderî. (İnceleme-Metin)*, Ankara: TDK Yay.
- TÜRKAY, Kaya (2002). *Ali Şîr Nevâyî-Bedâyi 'ül-Vasat*, Ankara: TDK Yay.